

ԼԵՆԻՆԵԱՆ

ԲԱՍՄԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ

ՅԵՐ ՏԱՐԻ

1907

4 ԱՊՐԻԼ ԹԻԻ 14

ԽՍԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԲԶՄԱՐ

MAHASSALAN & Co. Boston

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ	Մէկ Երկու Վերջապահերու Մասին	337
Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ	Կենաց Սարկոս մը, Հոյր	344
Թ. Լ. Կ. ՊՕԼՍՈՅ	Պոլսոյ Կենսաբ	349
Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ	Լեզուաբանական Առաջին	349
Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ	Համր Սէր	352
Կ. ՆԱԻԱՍԱՐԴ	Կատուներուն Հոգ Կարելիամենիք	357
	Էրաբայ	360

ՍՍՄԱՆԵԱՆ ԱՅՏԸՆԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

ՇԱՀԱԲԱԹԻՆ 1906 ԲՐՎԱՄԱՍԵԱՅԻ

Ներկայիս կ'իմանաք ծանուցանել որ Բաժնետնկարց ընդհանուր
98րդ վեցամսեայ նիստին մէջ որոշուեցաւ 16 շիկին շահաբաժին մը
առաջ իւրաքանչիւր բաժնեթղթի համար, վճարելի յառաջիկայ Ապրիլ
10 Էն սկսեալ:

Սոյն շահաբաժինը գանձելու համար պէտք է բաժնեթղթին թիւ 25
բնիւնը, յանձնել ընկերութեան գրասենեակները (Winchester House,
50 Old Broad St. London E. C. 4) ժամը 11-2 Կ. Ե. բացի շաբաթ
օրերէն, որ պիտի մնան զոնէ 7 օր քննութեան համար:

Հրահանար Վարչ. Խորհրդին

ԹՕՄԱՍ Լ. ԲՈՒԲ (Գարտադար)

ՆԱՆՍԷՆ

Գ Ե Պ Ի Բ Ե Ի Ե Ռ

Բարգմ. ՍՄ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ՅԵՏԵՍ ԷԶՄԵՇԱԴԻՐ

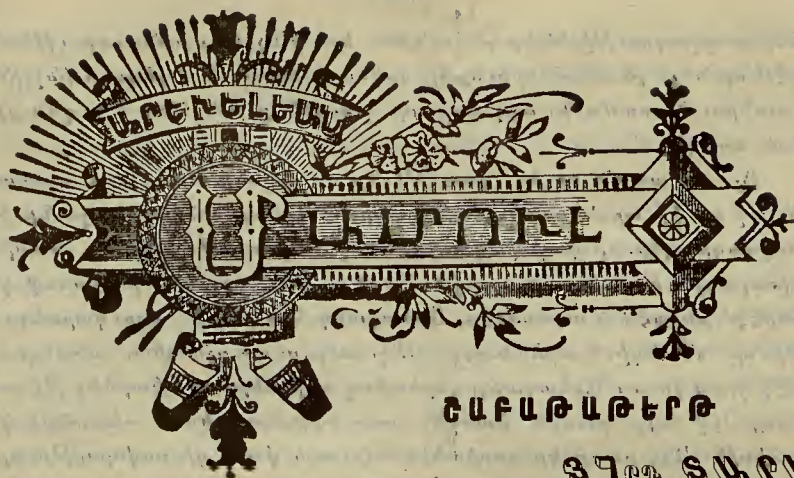
ՇԵՐԸ, ԳՈՐԱԿ, ԵՐԻՏԱՍՈՐԴԸ, ՕՐԻՈՐԴԸ, ԱՄՈՒՄԱ-
ՅԱՍԸ, ԱՄՈՒՐԻՆ, ԳԱՍՏՈՒՆ, ԱՇԱԿԵՐՏԸ ամեն շաբաթ
կարգաւ յայտարարուելու հրահանգի ու հետաքրքրութեամբ հատորը:
ԳԻՆ ԵՅ ԳՐԵ.

Գաւառ Երբեք համար

Բարոյական Ժախտով Տ. Պրշ.

Ա. Մամուկի բաժանորդներուն համար թղթ. ծախսով Ե զրշ.

Կ Ա Ն Ի Ի Կ

4 ԱՊՐԻԼ 1907

ԹԻԻ 14

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵԿ ԵՐԿՈՒ ՎԵՐՋԱՏԱՌԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ԱՌ ՄԵԾ. ՌԵԹԷՆՍ ԷՅ. ՊԵՐՊԵՆԱՆ) *

Ա. — ԴՈՒՔ, ազնիւ բարեկամ, ամէն ուրիշ լեզուներու մէջ սո-
վորութեան ամենայաղթ ոյժով՝ դու չէք ուզեր ճանչնալ, բառերու
կրած ճակատագրային բաղմադիր փոփոխութեանց իբր անգիտակ՝
եւ յաւէտ կարծակից Տիար Գուրգէնի՝ որ բաղդը կ'ունենայ հեղի-
նակաւոր պաշտպան մը գտնել ի ձեզ, կը պնդէք թէ Արձագանքը
նոր հայերէնի մէջ Արձագանք գրել պէտք է միշտ, այդ հին բառն այդ-
պէս ուղղագրութեամբ ըլլալով հին հայերէնի մէջ: Յիշաւի տարօրինակ
առարկութիւն: Հապա տարբեր տարբեր ուղղագրութեամբ գրուած
բառերու հոլը այն օտար լեզուներու մէջ՝ որք գրաւոր երկու
լեզուներ՝ Գրաբառ ու Այխարհաբառ ալ չունին մեզ նման: Ամէնքն
ալ հո՞ր են, կը հարցնենք, այդ բառերը, հին բառեր չկան անոնց
մէջ, մանաւանդ թէ հին բառերը չեն աւելի ենթակայ տեսակ տե-
սակ փոփոխութիւններու թէ՛ իմաստի, թէ՛ ուղղագրութեան եւ թէ
նոյն իսկ հնչումի, որոնց մասին շարունակ գիտողութիւններու: Կը
հանդպենք քառարաններու մէջ՝ Ի՞նչպէս, ո՞ր օրէնքով, ո՞ր ոյժով
կը պատահի որ բառերը հետզհետէ կամ միեւնոյն ժամանակ նորա-

* Տե՛ս ԹԻ 13, էջ 313.

նոր ուղղագրութիւններ ընդունին. եւ ի՞նչ կայ բանաւորութեան դէմ որ նոյն բնական երեւոյթը կրկնուի նաեւ հայ լեզուի ինչ ինչ բառերու նկատմամբ, այդ բառերը կ'ուզեն ըլլան հին, կ'ուզեն ըլլան նոր (1):

Բ. — Քառ մը որ իր գոյութիւնը կը շարունակէ ու ոչ սղուած եւ ոչ ալ իր արտասանութիւնը փոխած է՝ պատճառ մը չունի իր ուղղագրութիւնը փոփոխելու, եթէ ոչ անգիտութեամբ եւ ուսմիկ սխալագրութեամբ կը գրուի կ'ըսէք, եւ այս առթիւ յառաջ կը բերէք՝ ինչպէս կ'սպասուէր, Արձագանգ հին բառի ստուգաբանութիւնը «Գանդիւն արձանաց»։ Ո՛չ, տէր ուսուցչապետ, անտեղի է մէկ ջրով լուալ Արձագանք գործածող գրիչները, եւ կարծել թէ անոնց մէջ այդ բառին ծանօթ ստուգաբանութեան հմուտներ կը պակսին։ Այդ բառը կը գործածեն հմուտք, վասն զի սովորութիւնը՝ որմէ հաշիւ չպահանջուի, եւ գուք կը պահանջէք այլ եւս ընդունած նուիրագործած է Արձագանքը։ *L'usage l'autorise, cher maître, et l'usage est l'arbitre souverain des langues, est le tyran des langues*։ (Այս խօսքերն ի՞նչ չեն) Այս իրողութիւնը որքան կրկնեմ ու երեքնեմ քիչ է անշուշտ, վասն զի յստակամտութիւնը մեր մէջ կը յամառի ուրանալ սովորութեան գերագոյն ոյժը։ Գրաբառի մոլեռանդութիւնը այնպիսի ծայրագոյն աստիճանի մը հասած է զայն չափազանց սիրող կարգ մը հայկաբաններու քով՝ որու նմանը կարծենք անկարելի պիտի ըլլայ գտնել որ եւ է ազգի մը յստակեաններու մէջ։ Զարմանալի՝ երեւոյթ. դուք, սիրելի ուսուցչապետ, ձեր բոլոր լրջութեամբ հանդերձ երկարժամանակեայ (առաջինը դարաւոր) սովորութեամբ նուիրագործուած Գրաբառը եւ Արձագանքը հալածելով անխնայ՝ կը պնդէք մինչեւ ցայսօր թէ «պարտինք մեր քերականութեանց մէջ չունի. «Մի՛ գրէք գրաբառ, գրեցէ՛ք գրաբար, մի՛ գրէք արձագանք, գրեցէ՛ք արձագանգ, այս կերպով յուսալով վտարել ջնջել այդ երկու ընդունուած բառերը, ըսել կ'ուզեմ անդիմադրելի հոսանքին դէմ թիարկելով վայրապալք։

Ի՞նչպէս եղեր է որ «ուսմիկ սխալագրութեամբ» (ձեր ձեւը գոր-

(1) «Մէկ-երկու վերջատուերու մասին» այս մեր վեճը բնական կերպով մը կը յիշեցնէ մեզ ֆր. *Pataquès* բառը՝ որ չէ թէ վերջատուերու ուղղագրական սխալ կը նշանակէ այլ անոնց կերպ մը սխալ հնչումը ֆրանսերէն լեզուի մէջ, ֆր. բառաւորներու մէջ վեց տարբեր ուղղագրութեամբ նշանակուած է այդ բառը՝ իւրաքանչիւր բառագիր անոնցմէ մէկ-երկուքը միայն յանձնարարելով. այլ ատոր հակառակ ատոնց վեցին ալ կիրառութիւնը շարունակուելով. *Pataqui, Pataquies, Pataquès, Fata-qui-est-ce, Pataqu'est-ce, Pa-l-à-qu'est-ce*։ Պէշրի կ'առաջարկէ նաեւ *Pataquèce*՝ առանց ընդունելու Լիդրէի ընդունած *Pataquès*ը զոր չի յիշեր անգամ. կը տեսնէք ազնիւ բարեկամ, թէ բառ մը քանի՞ տեսակ ուղղագրութիւններ կրնայ եղեր ունենալ ֆրանսերէնի նման կոկուած ճշդուած լեզուի մը մէջ, կը տեսնէք նաեւ թէ այս տեսակ խնդիրներու մէջ ո՞րքան անհամաձայնութիւններ ծագում կ'առնուն նոյն իսկ քաջահմուտ բառագիրներու միջեւ։

ծածկելով) Արձագանքը մուտք գտեր ։ աշխարհիկ գրականութեան մէջ, աշխատի՛նք բացատրելու, թեպէտ լիովին կը բաւէր ըսելու *L'usage l'a autorisé*։ Հաշիւ տալու որ եւ է պէտք մը չկայ մէջտեղ, այլ հաճոյակատար գտնուինք մեր բարեկամին հանդէպ՝ զոր սորված ենք յարգել ու մեծարել։

Կարելի է, հաւանական իսկ կը թուի թէ Արձագանք ուղղագրութիւնը առաջին անգամ գործածող գրիչներ այդ հին բառին ստուգաբանութեան անտեղեակ՝ Արձագանք ուղղագրութիւնը նախընտրած ըլլան Արձագանքի ընծայած խորթ ու անսովոր վերջաւորութեան խորշելով՝ որ ի սկզբանէ անտի խոցոտած կ'երեւի աշխարհաբանան աչքերը, եւ պիտակարար նոյնացուցեր են զայն Յարգանքի, Անարգանքի հետ։ Բանը քաշեր է այսպէս, աչքի լաւ երեւցող Արձագանքը տարածուել է հետզհետէ՝ թեպէտ գրաբանի տեսակէտով սխալ, ու նոյն իսկ հմուտներէ՝ այլ աննախապաշար հմուտներէ ընդունուել է վերջապէս, քանզի բաները պայմանադրական են մերթ լեզուական պարագաներու մէջ ալ։ Եւ յիշուի Արձագանքը արձագանք գտաւ հետզհետէ թէ՛ գրքերու ու թէ՛ թերթերու մէջ։ Մինչեւ անգամ կը յիշենք թէ Թիֆլիզի մէջ երկար տարիներ շարունակուող կարեւոր թերթ մը «Արձագանք»ը գրոշմած էր իր ճակատը։ Կը կարծէ՞ք, տէր ուսուցչապետ, թէ Արձագանքի ամբողջ խմբագրութեան անժամոթ մնացած ըլլար «Գանգիւն արձանաց»ը։ Յիշած ենք արդէն թէ (քնականապէս պահպանողական) Առձեռն Բաւգիրքն ալ՝ գրաբան Արձագանքի քով հարկ դատած էր նշանակել աշխարհաբան Արձագանքը, Վենետիկի Միթթարեանք կ'երեւի թէ չեն կըրցած հասկնալ սա՛ իրողութիւնը թէ. «Բնաւ բանաւոր չի կրնար ըլլալ միեւնոյն բանը գրաբարի եւ աշխարհաբարի մէջ տարբեր ուղղագրութեամբ գրել»։ Ժամանակաւ, այսինքն երեսուն եւ հինգ տարի մը յառաջ, երբ մեր Փրանսահայ բառարանին կաշխատէինք՝ տշխարհաբան աւելի ուղղակի կերպով կը դտնուէր գրաբանի ազդեցութեան տակ, եւ անոր յարգանքով նախապատիւ կը համարուէր գրել աչքի խորթ Արձագանքը՝ զորս մենք եւս նշանակած էինք ֆրանսերէնէ հայ-աշխարհիկ բառարանին մէջ։ Այլ անկէ ետք ժամանակը քաշեց, քաշեց միշտ, եւ սովորութիւնը՝ լեզուներու այդ բոնաւորը՝ վերջնականապէս նուիրագործեց Արձագանքը՝ աշխարհաբան իր ուրոյն կեանքն հաստատած՝ եւ գրաբանի հանդէպ աւելի անկախ գիրք մը ձեռք բերած ըլլալով։ Արձագանք ուղղագրութիւնն ընդհանրացաւ (թէեւ իրեն ղէմ ունենալով գրաբաններու հետզհետէ անօտարացող հատուածը), եւ այն ատիճան ծաւալուով գտաւ՝ որ անոր հին ուղղագրութիւնն սկսաւ սխալ ճանչցուիլ նորին առջեւ, քանզի սովորութեան ոյժը սխալը ուղիղ կ'ընէ եւ ուղիղը՝ սխալ։ Բանն այս վիճակի մէջ՝ մեր կողմէ նոր բանասիրութեան ղէմ վրէպ մը գործած պիտի ըլլանք՝ եթէ *Echo*ի առջեւ Արձա-

զանք չարձանագրենք մեր ֆրանսական բառգիրքի մէջ՝ ենթադրելով թէ երկրորդ տպագրութեան մը բաղդին արժանանայ երբէք այդ լաւմաշխատ երկը: Արձագանքի տիրապետութիւնն այնքան տարածուած եւ անդիմադրելի ճանչցուած էր՝ որ խիստ նշանակելի երեւոյթ՝ նոյն իսկ Տիար Գուրգէն՝ այն սխալակրկիտ մենամուլը որ կը բծախնդրէ շարունակ՝ Կոնէ՝ այս մասին չհամարձակեցաւ երբէք ճիշդ հանել եւ բանասէրներու գլուխը ցաւցնել: Եթէ ոչ՝ ինչպէս կարելի է բացատրել այդ վրաբառեանին՝ որ բառերու կազմութիւնն եւ ստուգաբանութիւնը պրպտել ու վէճ յարուցանել իրեն բան գործըրած է: Կանամ զգուշաւոր լուծութիւնը Արձագանք չարափառ ուղղագրութեան հանդէպ: Ընդհակառակը այդ ուղղագրութեան խնդիրը յարուցանողը՝ ինչպէս յայտնի է՝ մե՛նք եղանք յանուն նոր բանասիրութեան, անուղղայ սխալակրկիտը պատժելու համար՝ նոյն իսկ իր յաւէտ մեղանշած կողմէն: Այս առթիւ օգտակար թելադրութիւն մը հնամուլ Տիար Գուրգէնի՝ որ նոր հայերէնի բարեկամ մը չէ եւ արդէն անոր սեփական նկարագիրն ալ լաւ ըմբռնած չերեւար: Լաւ չըլլաւ արդեօք որ Արձագանքի տեղ անոր անեղական Արձագանգը ձեւը գործածէ այսուհետեւ իր գրաբառ-աշխարհաբառին մէջ: Իր լեզուի գեղեցկութեան նոր փայլ մը տուած պիտի ըլլայ այս կերպով⁽¹⁾:

Միջանկեալ գլուխ մը բանանք հոս:

Քիչ մը յառաջ Արձագանքի աչքի խորթ երեւալու պարազան յիշած տառնինք՝ մեր միտքն եկաւ հայերէն Գանկ բառն՝ որ երկու կերպ ուղղագրութիւն ունի՝ միեւնոյն լեզուի՝ գրաբառի մէջ, Գանգ եւ Գանկ: Ինչպէս գրաբառն իր մէջ՝ ազգը Գանգը կը գրէ նաեւ Գանկ, նոյնպէս եւ ազատ աշխարհաբառը հին Արձագանգը կը գրէ Արձագանք, եւ այս մասին կը կրկնենք՝ գրաբառի հաշիւ տալու պէտք չունի: Թիպէտ Գանգ եւ Գանկ բառերու առաջինը աւելի օրինաւոր եւ հարազատ ճանչցուի հայոց հին լեզուին մէջ՝ այլ սակայն Գանգի խորթ հանգամանքն ակնհայտ է, եւ կրկնել աշխարհաբառը անստարակոյս Գանկը միայն պիտի ընդունէր: Այլ տեսէք, տիար ուսուցչապետ, բառերէ մէկուն՝ միւսին վրայ տրուած նախապատուութեան տարբերութիւնը նոյն իսկ բառարաններու մէջ՝ յօրինողներու խորթ կամ կերթ ճաշակին համեմատ: Պահպանողական Առձեռնը Գանկը կը խրկէ Գանգի՝ իբր աւելի ընդունելի: Ըստ այսմ եւ նորայր՝ որ գովելի ճաշակ մը չունի դժբաղդաբար, իր բառարանին մէջ կ'ընդունի միմիայն Գանգ, Գանգագրութիւն, Գանգա-

(1) Թշնամուած Արձագանքը բնութեան իրաւունք ունի եղեր նաեւ Գրաբառնի մէջ: Նարեկի գրոց մէջ կը գտնուի եղբր այն Տիար Գուրգէնէն է զայս իմացրնողը, ինքն ալ իմացեր է երից վարդապետաց բառգրքէն՝ զոր մեր ձեռաց տակ չունինք: Մեր ձախողակ հակառակորդին կ'իմացնենք Թէ Արձագանք, Արձագանգ, զԱրձագանս ընդունած հոյսովս, գործածած է մեծ հեղինակութիւն մը: Հայր Դեւոնդ Ալիշան իր գրաբառը քերթուածոց մէջ Ասոր ի՞նչ կ'ըսէ: Իր ոխն ու հեռը աւելի պիտի սաստկանայ անշուշտ Վենետիկի բազմաթիւն վանքին դէմ:

բանո թիւն եւ. եւ. մինչդեռ Լուսինեան Նորայրէ ոչ նուազ քաջ հայկաբան այլ աւելի կիրթ ճաշակի տէր խորթ Գանգէ զգուշանալով յսուէա կ'արձանագրէ միայն Գանկ, Գանկագրու յիւն եւ եւ Պ. Նորայր Canienի առջեւ կը նշանակէ նոյն իսկ Գանգոյ ամենատոեղ սեռականը (ինչո՞ւ գոնէ Գանգի չըսէր երանելին) իսկ Լուսինեան կը գնէ Գանկային Զեր մասին, տիրար ուսուցչապետ, տարակոյս իսկ չունիմ թէ կիրթ ճաշակէ առաջնորդուած՝ Կով կ'ուղղագրէք այդ բոլոր բառերը՝ Միենոյն վստահութիւնը չունիմ տիրար Գուրգէնի համար՝ որ Գանգը յատկամուրթեան պարտք պիտի համարէ. անշուշտ ուղղագրել նոյն իսկ իր աշխարհաբասին մէջ Այսպէս է նաեւ Արձագանգի համար, տիրար ուսուցչապետ, Արձագանգի՝ որ աչքի խորթ երեւցող իր հանգամանքով իր յարգը կորսնցունցած է նոր հայերէնի մէջ, եւ տեղի կուտայ Արձագանգի:

Գ. — «Որչափ ալ սովորութեան զօրութիւնը մեծ ըլլայ լեզուական գործածութեան մէջ, կը գրէք, սխալն ալ իր բնական տկարութիւնն ունի որով ենթակայ է ուղիղէն յաղթուելու» եւ զարձեալ կը փաստէք թէ Արձագանգ գրել «վրկակ սովորութիւն մը կ'ըլլար, զոր ոչինչ կը պարտաւորէր զմեզ յարգել» Բացարձակապէս կ'ուրանամ, տիրար ուսուցչապետ, նաեւ ձեր այս խօսքերու լրջութիւնը, եւ կը հրատարակեմ զանոնք իսպառ անտեղի: «Ոչինչ կը պարտաւորէր զձեզ յարգել . . . վրկակ սովորութիւնը, տիրար ուսուցչապետ, այլ ո՞վ ըսաւ ձեզ թէ սովորութիւնը ուղիղ հիման վրայ հիմնուած է միշտ, եւ թէ ուղիղ եղած ժամանակ կ'ընդունուի միայն Բացէ ի բաց յայտարարութիւն մ'է այդ թէ գուր չէք համակերպիր բնաւ ճանչնալ լեզուներու կազմութեան մէջ ահագին գեր մը կատարող սովորութեան տիրական ոյժը որու առջեւ չէք յօժարիր խոնարհիլ երբէք, եւ ընդհակառակն այնպէս կը ճանչնաք ու կ'ընդունիք թէ սխալը կը յաղթուի վերջապէս ուղիղին, թեպէտ «L'usage l'autorise» պատգամը բացարձակ ըլլայ ամէն լեզուներու մէջ, եւ չկրե որեւէ սահմանափակիչ (restrictif) պայման: Այլ եթէ այդպէս են բաները, ըսէք, կ'աղաչեմ, բացատրեցէք մեզ ուրեմն թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս ստուգաբանութեան ու քերականութեան գէժ յաւէտ սխալ ա՛յնքան բառեր կըրցեր են՝ գրամարտիկներու ընդունայն գոռուգոյն հակառակ՝ մուտք գտնել, աթոռ հաստատել ամէն լեզուներու մէջ, Միենոյն անճիշդ չուկեաէ միկնելով՝ «Յոսի կամ սխալ գործածութիւնը կրնայ ու պէտք է ետ դառնայ» կը գրէք զարձեալ: Այլ ըսէ՛ք, սիրելի բարեկամ, ե՞րբ կրցեր է ետ դառնալ, ե՞րբ պէտք եղեր է որ ետ դառնայ: (1) Ա՛հ, գիտեմ ձեր գաղփաղփուն դատի պաշտպանու-

(1) Հոս ամենակարեւոր կը դատեմ ձեր լուրջ ուշադրութեան ն'ըկայիլ Լիդրէի այն մեծանուն փիլիսոփայ-բանասէրին նետեալ կշռուոր սողերը՝ որոնց վրայ փոքր

թեան համար յառաջ բերած փաստը այս մասին մի՛ վախճաք որ ձեր որ եւ է մէկ փաստը գրուանի տակ գնեմ: Դուք յառաջ կը բերէք Իրիսկին, Ջիյտեմ, Ծանորը, Օխտը, Դրպոց, Ասված եւ եւ ուսմիկ ու աղաւաղ բառերը «որք ուսումնականներու ձեռքով վերադարձած են իրենց օրինաւոր ձայնին ու ձեւին» կ'ըսէք: Իրօք, ձեր լուրջ գրէն՝ կը բխին, սիրելի վարպետ, այս իսպառ անտեղի փաստերը, եւ միթէ անկեղծօրէն վիճե՞լ է այս, կը հարցնեմ: Ի՞նչ, «ուսումնականներէ» բնաւ երբէք չընդունուած՝ գրական լեզուի մէջ մուտք գտնելու պատիւը բնաւ երբէք չվայելած այս գիտի ուսմիկ ու գոհիկ բառերու կամ անոնց նմաններու վրա՞յ է խնդիրը, թէ Գրաբառ եւ Արձագանք բառերու, երկուքն ալ «ուսումնականներէ», ու նաեւ Գրիգոր Նարեկացիէ (որ նոյն իսկ գրաբառի մէջ գործածած է Արձագանքը), ընդունուած ու ի կիր առնուած, ու մինչեւ անգամ թերթերու, Բառարաններու ու բազմաթիւ Աղօթագիրքերու ճակատը զարդարած պատուաւոր բառեր՝ զորս այնքան անտեղի կերպով կը նոյնացնէք անձոռնի Օխտի, Ծանորի եւ եւ հետ: Ասկէ զատ կը հարցնեմ, բառերու սխալ ձեւերու վրա՞յ էր մեր խնդիրը, թէ միայն եւ միայն երկու ծանօթ ու բանուկ բառերու վերջատառերու վրայ: Արդէն ի՞նչ խորագիր կը կրեն թէ՛ ձեր յօդուածը եւ թէ իմս:

Դ. — Դուք, տիար ուսուցչապետ, կը գրէք նաեւ սա տողերը. «Ուրիշ բան է որ այնքան արմատացեալ ըլլայ (գործածութիւնը), որ անկարելի դառնայ անոր բարձումը»: Լաւ ուրեմն, սրելիք բարեկամ, ճիշդ ա՛յդ է պարագան, ի՞նչպէս ուրեմն գոյութեան պատճառ կըրնայ ունենալ զմեզ զբաղեցնող այս անդէպ բանավէճը: Ի՞նչ, դատաւոր գործածութիւնը բաւական «արմատացեալ» չընե՞ր բառ մը, եւ «կարելի դարձած» կը համարիք Գրաբառ եւ Արձագանք ընդունուած ուղղագրութիւնները մոռցնել, խափանել ասկէ ետք: Այսպէ՛ս ուրեմն գրաբառապաշտութիւնը կը շփոթէ կը մոլորէ եղբր ամենէ պայծառ իմացականութիւնը: Եւ կ'ուզէի զիտնալ թէ ո՞րը եղած է մինչեւ հիմա այն սխալ բառը՝ որ «արմատացեալ» ըլլալուն պատճառաւ վերջապէս ընդունուած ըլլայ հայ յատակական ճեմարանէն, ինչպէս կ'ընդունուի Ֆրանսայի պաշտօնական ճեմարանը՝ անհամեմատ կերպով նուազ պահպանողական մերինէն . . . :

Այսպէս ուրեմն Գրաբառ ու Արձագանք կան ու պիտի մնան միշտ, Տիար ուսուցչապետ: սովորութեան ոյժ: Ծաղկեփունջ եւ Ծաղկեպսակ նոր բառերն ալ որք ընդունուած եւ գործածութեան

ինչ պիտի որոճար հարկաւ: Բառերը անշարժ ու անփոփոխ չեն ոչ իրենց ուղղագրութեան, ոչ իմաստին, ոչ ձեւին, ոչ ալ կիրառութեան մէջ: Կայունութեան զաղափարը սխալ է, իսկ անցման, այլալուծեան ե յեղափարձութեան գաղափարը՝ իրական: Լիդրէի տեսակետերը ո՞րքան կը տարբերին հայ կարգ մը բանասէրներու տեսակետերէն:

մէջ են, Տիար Գուրգէնի բժառախնդրութեանց հալառակ պիտի մնան. սովորութեան ոյժն Նանու արդէն ընդունուած Ակադեմեանը պիտի մնայ՝ չառ ետեւ ձգելով Տիար Գուրգէնէ իբր ճիշտ առաջարկուած խորթ Ակադեմիկեանը. սովորութեան՝ ոյժ որ ճաշակն ալ ունի իր կողմն Ո՛չ, սովորութիւնը բնաւ երբէք չպիտի նուիրագործէ սխալակրկիտ հայկաբանին մինչեւ հիմայ առաջարկած անճոռնի բառերը, ասկէ հոք առաջարկելիքներն ալ՝ որք անտարակոյս նոյնքան եւ նոյնպէս անճոռնի պիտի ըլլան, եւ զորս շարունակ մէջտեղ կը նետէ քաջ հայկաբան երեւալու մարմաջով Տիար Գուրգէնը կը հրաւիրենք բոլոր բառարաններու մէջ քննել իմաստակութիւնը (*pédanterie*). որու սահման արուած պիտի գտնէ՝ Հրմասութիւն ծախելու ու շարունակ բժախնդրելու թերութիւնն Այս բառի առջեւ դրուած օրինակներու մէջ կայ *Pédanterie ridicule, assomante, choquante, insupportable*: Գէթ բառերու նշանակութիւնները ձգելու աշխատէ՞ր Տիար Գուրգէն, այլ իր հոգերու յետինն է այդ արդէն մեծ գործ չունի տրամաբանութեան հետ, ինչպէս խայթանոյշի առթիւ յայտնուեցաւ ակներեւ Այլ գտնանք մեր սիրելի ուսուցչապետին՝ անոր վերջին առարկութիւնը հերքելու համար:

Եւ.— Կը հարցնէք, յարգելի բարեկամ, թէ ինչո՞ւ Փրանսերէն քերականութեանց մէջ երբեմն կը պատահիք երկու սիւնակներու՝ որոնց միտն վրայ գրուած է *Ne dites pas*, եւ միւսին *Dites*, եւ որոնց ներքեւ ինչ ինչ բառերու եւ ասութիւններու, կը գրէք, սխալ ու ճիշտ ձեւերը կ'ուսուցուն աշակերտներու: Կը պարտաւորիմ հարցնել ձեզ, սիրելի վարպետ, թէ իբր օրինակ այդ ձեր շարած ֆրանսերէն բառերը ե՞րբ ո՞ր ժամանակ գործածուած են երբէք Փր. գրականութեան մէջ, ո՞ր գրագէտը, ո՞ր ուսումնականը ի կիրարկած է երբէք *tant pire, j'ai très faim, Ravange եւ եւ* թանձր ու կոշտ սխալները, եւ ի՞նչպէս կրնաք լրջօրէն ու անկեղծօրէն նմանցնել զանոնք Գրարաու ու Սրճագանք բառերու՝ որք այնքան հանդիսաւոր գործածութիւններ ունեցած են հմուտ հայկարաններէ իսկ . . . :

Կը վերջացնեմ պատասխանս, սիրելի եւ պատկառելի ուսուցչապետ. երկար եղաւ այն, քանզի ուզեցի ցուցնել թէ ձեզ նման հեղինակաւոր անձնաւորութեան մը յայտնած բոլոր կարծիքները լուրջ նկատողութեան առնելու պարտքը ճանչցած եմ լիովին: Տարբեր պարօցներու պատկանելով՝ մեր կարծիքները եւ տեսակէտերը կը զանազանին իրարմէ եւ մերթ իրար գէժ ալ կ'ելլեն. ալ ասով մէկտեղ աւելորդ իսկ է ըսել, մեծարոյ Պէրպէրեան, թէ իմ սէյս, իմ համակրութիւնս, իմ յարգանքս ու իմ հիացումս ձեր գեղեցիկ տաղանդին՝ կը մնայ յաւէտ անփոփոխ եւ անայլայլելի:

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԿԵՆԱՅ ՍԱՂՄՈՍ ՄԸ

(A PSALM OF LIFE)

ԻՆՉ ՈՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՆ ՍԻՐՏՆ ԸՍԱԻ ՍԱՂՄՈՍԵՐԳՈՒԻՆ

Մի՛ բսեր ինձ ողբանքւազ
Թէ կեանքն է լոկ երազ մի սին.
Զի մեռած է նիրհող հոգեակ,
Ու իրք չեն այն ինչ որ թըւին:

Իրական է կեանքն, ու լուրջ է,
Ու չէ՛ դամբան իւր կէտ վերջին.
Հոգւոյն համար վրճարւած չէ
«Հոգ ես ու հոգ դառնաս կրկին»:

Ո՛չ հաճոյքը և ո՛չ ցաւ վիշտ
Ճակատագրեալ մեր վախճանն է,
Այլ ընել որ վաղն ըզմեզ միշտ
Ա՛լ ևս յառաջ ու վե՛ր զանէ:

Արուեստն՝ երկար, սուղ՝ ժամանակ,
Ու մեր սրտեր, թէպէտ ամուր,
Զերդ խուլ ծմբուկի բախեն նըւազ
Մեռելական դէպ շիրմին դուռ:

Լայն դաշտին մէջ կենաց կրռուոյն,
Ու պայքարին մէջ աշխարհի,
Մ'ըլլար արջառ համր անխօսուն,
Հերոս մ'եղիր վեհ և արի:

Թէ՛ և հաճոյ, ապագային
Մի՛ վըստահիր. Անցեալ մեռած
Թաղէ՛ իւր մահն. ողջ ներկային
Մէջ գործէ՛ դու, վերևդ Աստուած:

Մեզ յուշ կ'ածեն կեանքեր մեծաց
Թէ վըսեմել կրնանք մեր կեանք,
Ու մեր ետեւ յաւազ ամաց
Հետքեր թողուլ էրբոր երջանք:

Հետքեր որոց թերևս ի տես
Մի՛ այլ եղբայր չուառ նաւաբեկ
Կեանքի ծովուն մեծ յասպարէզ՝
Խրախոյս առնու, պնդի սիրտն ճէք:

Գործենք ապա՝ վեր կանգնած քաջ
Կուրծք անվեհեր բախտին տալով,
Միշտ մըղելով վաստակն յառաջ.
Յոգնիլ գիտնանք անխոնջ յուսով:

Հ Ո Վ Ը

Հով մը փըչեց ծովէն, շարժեց մըղուշն առօտին,
Ըսաւ. Մըշո՛ւշ, ճամբայ տուր արդ դու հովին:

Գընաց դէպի նաւերն, ըսաւ. Ստուերն արդ անցաւ.
Թ'ն նաւաստիք, մեկնի՛ նորէն թող ձեր նաւ:

Դէպ ի երկիր վազեց, ամենուրեք չորս բոլոր,
Գոչեց. Զարթի՛ք տեսէ՛ք, ծագած է նոր օր:

Լուռ անտառին ըսաւ. Մբժուէնքերով լցուէ՛ գուն,
Կանաչ գրօշներդ ամէն պարզէ՛ սիւքերուն:

Հըպաւ մեղմով թռչնոյն՝ պուրակին մէջ թևածալ.
Ըսաւ. Այգերգն երգէ, թռչուն, զարթի՛ր ալ:

Գայ այգն ահա՛, ըսաւ՝ ագարակին նա երբոր
Անցաւ վրայէն, փրչէ՛, աքլոր, քո շեփոր:

Մեղմով յուշիկ նծծեց անդաստանաց հասկերուն.
Առօտն անցնի, խոնարհեցէ՛ր, տո՛ւք ողջոյն:

Գոռուն ձայնովն ըսաւ, զանգակաւան շուրջ թրթրուուն.
Զարթի՛ր, զանգակ, ժամն իմացո՛ւր ամենուն:

Շիրմաց մէջէն յետոյ պատկառանքով անցնելով,
Հառաչեց. Գո՛ւք, դեռ ննջեցէ՛ք անխորով

(Գաղիական նմանողութեան մը համեմատ)

Թարգմ. Ռ. Յ. Պ.

ԼՕՆԿՖԷԼԼՕ

ՎՐԻՊԱԿ

Մեր 12րդ. թիւով հրատարակուած ՎՄէկ երկու վերջատառերու մասին» վերնագրով Ռ. Յ. Պէրպէրեան էֆօի յօդուածին մէջ, երես 292, մի՛ ըսէր *trésoriser*, ըսէ՛ր *trésauriser* պիտի կարդացուի մի՛ ըսէր *trésoriser*, ըսէ՛ր *thésauriser*:

ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԱՆՔԸ

Կ. Պոլիս, 26 Մարտ

Վերջապէս լուծուեցաւ լննցաւ Երուսաղէմի հաշուական տաղտ-
կալի խնդիրը, որու տխուր եւ զարմանալի դարձուածները պատ-
մութեան կը վերաբերին այլ եւս: Ազգն այս

ՊԱՏՄԱԿԱՆ խնդրոյն գոհացուցիչ կարգադրութիւնը կը
ՆԻՍՏ ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎՈՅ պարտի Օրմանեան Ս. Պատրիարքին խոհա-
կանութեան եւ Նորատունկեան Վսեմ. Գաւ-

րիէլ էֆօ.ի իմաստուն ու փորձ վարչագիրութեան, որոնց շնորհիւ
յաղթանակեց օրինապահութեան եւ հաշուեպահանջութեան ոգին եւ
Երուսաղէմի վանքին կանոնադրութեան գործադրումն ապահովուե-
ցաւ: Անոնք որ Ս. Յակոբայ վանքին շահերուն նախանձախնդիր են
իրեւ թարի քրիստոնեայ, շնորհակալութիւն կը պարտին նաեւ
Տ. Մատթէոս վրդպ. Գայրքճեանի, որ հաշուեպահանջութեան ռա-
վերան հանդիսացաւ եւ իբր 15 ամիսներու միջոցին, զորս անցուց
ի Պոլիս, իր միակ գործն եղաւ ոգի ի բոին պաշտպանել կրօնական
դարաւոր հաստատութեան մը շահերը, յանուն իր պատկանած
Միաբանութեան, որուն ջով կը վերադառնայ այս շարթու, իր պաշ-

տօնին համարատուութիւնն ընկելու համար, իր սլատրաւտած զխոռ-
դաղիքը, որ 60 երեսէ կը բաղկանայ, կարեւոր վաւերաթուղթ մ'է,
որ պատիւ կը բերէ Տ. Մատթէոս վրդպի հաշուադիտութեան եւ
ուղղամտութեան: Ուշնուազ գովելի էր նաեւ Պատր. Փոխանորդ Տ.
Եղիշէ վրդպ. Զրիկներեանի նախանձախնդրութիւնը իր ներկայու-
ցուցած վանքին շահուց հաղէպ, զորս պաշտպանեց թէ՛ դործով եւ
թէ՛ գրիչով: Իր անխարդախ նկարագիրը գիտցողներ համակրանքով
կը գիտէին այս պատու ական վարդապետը, որ իր անձին համար գովեստ
մութալու եւ շահ տկնկալելու երբէք հետամուտ չեղաւ: Ո՛րքան սըր-
տաշարժ էր տեսարանը Երուսաղեմատան մէկ անկիւնին մէջ, երբ Տ.
Մատթէոս եւ Տ. Եղիշէ վրդպ. ներք, իրենց պաշտպանած դատին օրինա-
ւորութեան գաղափարովը զօրացած, զիրար կը յուսողըէին, կը քա-
ջալիբէին վհատութեան վայրկեաններու մէջ: Իրենցմէ անբաժան էր
խմբագիրներու երիցագոյնը, հռչակաւոր Աբրահամ Այվազեան է-
ֆէնտին, որուն համար իր հակառակորդները ամէն քան ըսին բայց
հիմա ո՛չ ոք կրնայ ըսել թէ անիրաւ զատի մը ջատագով հանդիսա-
ցաւ: Անոնք տեսած ու ճանչցած են Այվազեան էֆէնտին, գիտեն թէ
ո՛րքան հաճելի բնաւորութիւն մը ունի: Բարի եւ աղնիւ սիրտ մը
կը տրուիէ իր լայն կուրծքին տակ: Իր խօսակցութիւններն ախոր-
ժելի ընկելու գաղտնիքը գիտէ, չնորհիւ այն անէջողտներուն որոնց
պաշարն անսպաս է իր քով: Բայց երբ խօսակցութիւնը հաշուական
խնդրին շուրջ կը դառնայ եւ Երուսաղէմի ելմտական նախորդ
վարչութիւնն արդարացնելու ճիշ մը կ'ըլլայ, Շար Հայ կենսա-
գրութեանցի հեղինակը կ'այլափոխուի իսկոյն, աչքերը կը վառվոն,
ակնարկը կը խոժոռի եւ գէմքը, որուն վրայ քիչ առաջ զուարթու-
թեան ցոլքեր կը ճառագայթէին, պատկանելի լըջութիւն մը կ'ստա-
նայ: Ա՛յ կարելի չէ թուիմ կանգնել իր պերճախօսութեան առջեւ,
որ կը հօսի անընդհատ, բամբ ձայնի մը որտաղին չհշտերով: Բայց
բոլոր ասոնք անցելոյն կը պատկանին այլ եւս: Ատենապետաց ժո-
ղովին հատու բանաձեւը, որ իրան ժողովին բովէն անցնելով ո-
րոշմնագրի հանգամանք ստացաւ, մի անգամ ընդ մեշտ փակեց այս
խնդիրը կեղք: Վարչութեան համար, թէեւ Հաշուեքննիչ Յանձնա-
ժողովոյ հռչակաւոր տեղեկագիրը պիտի յիշուի յաւէա, իբրեւ զը-
լուիս գործոց մը միակողմանի դատողութեան:

Կ'արժէ որ մանրամասնօրէն նկարագրուի իրան ժողովոյ ա՛յն
նիստը, ուր նկատի առնուեցաւ Ատենապետաց ժողովին ծանօթ
բանաձեւը: Ժողովին բացուելէն ետք,
ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎՍԵՒՆ. Նորատունկեան էֆ. լուրջ ուշա-
ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎՈՑ ՆՍԻՆ զրութիւն հրաւիրեց Երուսաղէմի հաշ-
ուոց քննութեան խնդրոյն վրայ: «
Թէեւ անձնապէս տկար էի, շարունակեց Ն. Վսեմութիւն, սակայն
խնդրոյն ասիպողական հանգամանքը ոյժ տուաւ ինձ որ ութ օրէ

ի վեր մասնաւորաբար ցերեկ ու գիշեր լուրջ ուշադրութեամբ հետեւիմ գործոց ընթացքին եւ կարգալից Հաշուեքներէ Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրն եւ այլ յարակից թուղթերը, զարմացայ իրաւամբ թէ Հաշուեքներէ Յանձնաժողովը ո՛րպիսի միամտութեամբ ուզեր է պատրաստել իր տեղեկագիրը, որ իր միակողմանի հանգամանքովը ինքնին զուրկ է նշանակութենէ: Կեզը, Վարչութեան Խառն Ժողովը Ատենապետաց Ժողովին յանձնեց բանաձեւ մը որոշելու եւ ներկայացնելու պաշտօնը: Մենք եւս ըստ այնմ պատրաստեցինք բանաձեւ մը, զոր թէեւ աւելորդ նկատեցինք ստորագրել, սակայն բնաւ տարակարծիք չենք իրարու: Գիտէք արդէն որ Ս. Երուսաղէմի վանքը իրեն յատուկ կանոնադրութիւն մը ունի, ուր մասնաւոր յօդուածներով ճշդուած են ի մէջ այլոց Ելմտից Տեսչին պարտաւորութիւններն եւ պատասխանատուութիւնները: Ելմտից Տեսչին վրայ պարտք զրուած է չորս ամիսը անգամ մը բոլոր հաշիւները ներկայացնել Տնօրէն Ժողովոյ ի քննութիւն եւ ի վաւերացում եւ տարին անգամ մը եւս նախորդ տարւոյ Տնօրէն Ժողովոյ բովէն անցած հաշիւները կրկին քննութեան եւ հաստատութեան երթարկել Միաբանական Ժողովին, ինչպէս եւ յաջորդ տարւոյ ելեւմուտքը ճշտել եւ հաստատել: Նոյնպէս նոր առուծախեր, գնումներ, շինութիւններ հանգերձ օրինական վաւերաթուղթերով ներկայել ի վաւերացում: Բաց աստի, պէտք է հաշուոց հետ մատուցուին նաեւ օրինական ընկալագիրք եւ այլ թուղթեր, որոնք ամէն վաճառականական գործառնութեանց յատուկ են եւ պարտաւորիչ: Արդ, Տիարք, ուշադրութեամբ դիտեցէք նախորդ Ելմտից Տեսչը պարտաւորիչ եղող օրինական այս տըրամադրութիւններէն եւ ձեւակերպութիւններէն ո՛րը գործադրած է: Ո՞ր երկրին օրէնքը կրնայ այս կարգի թիւի հաշուետուութիւն մը ընդունիլ եւ կամ վաւերական նկատել թղթի կտորներ, որոնք ո՛չ մէկ ստորագրութիւն կը կրեն հաշուոց պէս: Առնենք օրինակ մը: Աղեքսանդրիոյ մէջ վանքապատկան գետին մը ծախուեր է Ելմտից նախորդ Տեսչին եւ Տ. Վահրամ վրդ. Ազարեանի ձեռամբ, գետին մը, որուն համար կ'ըսեն թէ հարիւր հազար ոսկի կ'արժէ: Մինչ վանքին շահերուն նպաստաւոր կերպով գործը կարգադրելու համար հարկ էր որ ըստ օրինի աճուրդի դրուելով առաւելագոյն արժէք վճարողին ծախուէր գետինը, վերոյիշեալ երկու վարդապետները, օրինական թերի ձեւակերպութեամբ, քսան եւ ութ հազար ոսկիի կը վաճառեն եւ այս գումարէն կը զեղչեն հազար ութ հարիւր ոսկի իբր միջնորդէք կամ թեղաշիւ: Չեմ կրնար ըմբռնել, Տիարք, թէ 28,000 ոսկւոյ վաճառման մը համար 1800 ոսկի թեղաշիւ թո՛ղչպէս կը վճարուի: Մենք ալ հոս երբ Սանասարեանը 20,000 ոսկիի գնեցինք, վճարեցինք միայն 100 ոսկի թեղաշիւ, որ թէեւ 2⁰/₁₀ է սովորաբար, սակայն մեծարժէք գնմանց համար չէ: Նոյնպէս

հտիվիւ ալ օթէլին զնման ատեն, որ 15,000 ոսկւոյ տպրանք եղաւ մեզ, հազիւ 75 ոսկի միջնորդէք տունք: Արդ, անըմբռնելի է ինձ համար թէ 28,000 ոսկւոյ վաճառումի մը համար 1800 ոսկի ի՞նչպէս կը վճարուի: Ո՞վ պիտի կրնայ հանդուրժել ասոր, Տիարք, երբ մանաւանդ բազմադարեան վանքի մը շահերն են որ կ'անտեսուին:

Հոս, Միհրան Սէթեան էֆ. ուզեց ընդմիջել, բայց ատենապետ էֆէնտին պատասխանեց «Ներեցէք որ շարունակեմ Պէտք է որ ախ ըլլանք որ միաբանները հաշուետուութիւն կ'ուզեն, կարծեմ զիւրին է եղբակացութեան մը յանգիլ այլ եւս, քանի որ նախորդ եւմտից տեսուչը աւելի քան քսան տարիներ ժառակարարած է վանքը ո՛չ թէ ինչպէս որ կը պահանջէր վանքին կանոնադրութիւնը, այլ ինչպէս որ ինք փափաքած էր»:

Միհրան Սէթեան էֆ. խօսք առնելով պատասխանեց, « — Արդէն նոյն զիտողութիւնները մե՛նք ալ ըրած ենք մեր տեղեկագրերով, սակայն մի քանի զիտողութիւններ ունիմ, զորս ներեցէք որ ընեմ»: Վսեմ. Նորատունկեան էֆ. ատարկեց որ այս կարգի հաշիւներ, առանց օրինական ընկալադրերու, վաճառականութեան մէջ ալ անընդունելի են, մինչդեռ վաճառականութեան մէջ այնպէս է»:

Տիգրան Մանուկեան էֆ. հակառակը պնդեց եւ Սէթեան էֆ. շարունակելով ըսաւ, « — Իրաւ է որ Երուսաղէմի վանքին կանոնագրութեան հակառակ գործեր կան եւ թերութիւններ ալ կը տեսնուին, սակայն ասոնց պատասխանատուն ո՛չ թէ եւմտից նախորդ Տեսուչն է, այլ անոր ստորադաս պաշտօնեաներն են»: Պալագեան Տ. Գրիգորիս վրդ. պատասխանեց որ եւմտից Տեսչին ստորադաս պաշտօնեաները, ինչպէս հաշուաւար, արկաւար, քարտուղար եւ, վանքին կանոնադրութեան համեմատ, եւմտից Տեսչին պատասխանատուութեան ենթակայ են եւ ամէն գործառնութիւնք եւմտից Տեսչին պատասխանատուութեան առկ կը կատարուին: Սէթեան էֆ. ատարկեց որ այդպիսի տրամադրութիւն մը չկայ, որուն պատասխանեց Տ. Վահրամ արքեպիսկոպոս, հաստատելով թէ կա՛յ: Ս. Պատրիարք հայրն ալ հաստատեց: Արիս էֆ. Յէսճեան կարդաց Ատենապետաց ժողովին բանաձեւը, որ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ, մի քանի բառերու փոփոխմամբ, զոր առաջարկեց Տիգր. Աճէմեան պէյ: Ընթերցումէն ետք, Ս. Պատրիարքը, ի զիմաց ժողովականներու, չնորհակալութիւն յայտնեց վսեմ. Ատենապետին եւ իրան ժողովոյ այս նշանաւոր նիստը վերջացաւ 3 1/2 ժամ տեւողութիւնէ ետք:

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Շահեկան վիճարանութիւններ կը դառնան այս միջոցիս լրագրութեան մէջ լեզուական հարցերու շուրջ: Զեմ ուզեր անդրադառնալ «սարսկեր»ի վէճին որ, տխուր վերջաւորութեամբ մը փակուեցաւ վիճաբանող կողմերը մղելով անպատշաճ ծայրայեղութիւններու: Այդ բառի մասին գրեթէ ամէն բան ըսուեցաւ եւ ըսուելիք բան չմնաց, բայց դեռ կան խնդրի առարկայ դարձած ուրիշ բաներ որոնց նկատմամբ կարելի է կարծիքներ յայտնել:

Ամէնէն առաջ ծաղկեփունջ բառին կազմութիւնն է որ քննադատուեցաւ: Գուրգէն էֆ.ի կողմէ՝ Սուրհանդակի մէջ եւ Արէտ (դարձեալ Յ. Գուրգէնը) Արեւելքի մէջ վերջերս անգամ մըն ալ կը շեշտէր իր հակակրօնութիւնը այդ բառին դէմ: Մ. Նուպարեան էֆ. Մամուրի մէջ (թիւ 3) դիտել կուտայ թէ «այդ բառը եթէ սխալ իսկ համարուի յատկախօսիք տեսակէտով, հրապարակի վրայ պիտի մնայ միշտ սովորութենէ նուիրապործութեամբ ինչպէս կ'ըլլայ արդէն ամէն լեզուներու մէջ»: Իրաւունք ունի Նուպարեան էֆ., բայց խնդրին այն է թէ ծաղկեփունջ բառին կազմութեան մէջ որ եւ է սխալ չերեւիր: Գուրգէն էֆ. կարծելով թէ ե յօդակապը ի ով վերջացող բառերու բարդութեան եւ ամանցման յատուկ է (զոր օր. հոգի-հոգեկան, գինի-գինեշատ եւ), ծաղկեփունջ բարդութիւնը ե յօդակապով սխալ կը համարի եւ ինք կ'առաջարկէ կա՛մ ա յօդակապով՝ ծաղկափունջ, կա՛մ ե ով՝ ծաղկեփունջ, եւ այս վերջին ե ով ձեւը կը ջանայ արդարացնել: Կարգ մը նկատումներով Մենք այն առին Բիւզանդիոնի մէջ (թիւ 3048) ցոյց տուինք թէ նոյն իսկ Գուրգէն էֆ.ի նկատումներով ե ով ուղղագրութեամբ անսովոր ծաղկեփունջը չի կրնար ուղիղ ըլլալ: ուստի առանց կրկնելու այս մասին մեր ըսածները կուզենք սա կէտը միայն շեշտել թէ ի վերջաւորող բառերով բարդութեամբ եւ ամանցութեամբ բառերուն մէջ երեւցող յօդակապը էպպէս ե յօդակապը չէ այլ ամփոփումն է բառավերջի ի ին միացած սովորական ա յօդակապին (զ. օր. որդեկորոյս=որդիակորոյս, ոսկեփայլ=ոսկիափայլ եւ) լեզուական երեւոյթ մը՝ որուն օրինակները շատ ունինք բայց ա յօդակապէն զատ եւ ի վերջաւորող բառերէն անկախաբար ուրոյն ե յօդակապ մըն ալ ունինք հայերէնի մէջ որ յատուկ է կարգ մը հին ու նոր բառերու: Գ. օրինակ հաշուեւտումս, բաժնեթուղթ, դպրեմանք, հայերէն, դրսեցի, շահեկան եւ Արդ այս կարգէն են նաեւ «ծաղկեփունջ, ծաղկեպսակ» բառերը որոնք ո՛չ մէկ կերպով սխալ կազմութեան հետք մը չեն ցուցուններ:

Խնդրի առարկայ դարձաւ նաեւ գրաբար բառին ուղղագրութիւնը: Արեւս կը քննադատէ գրաբարին ո ով գրութիւնը, մինչ

Նուպարեան էֆ. թեր կ'ելլէ գրաքառին, զայն համարելով պար-
զապէս ամփոփումը գրոց քարքառին: Այս մեկնութիւնը եթէ ո՛չ
բոլորովին անհաւանական՝ գէթ բաւականապէս համոզիչ չի թուիր
մեզի. եթէ նոյն իսկ Վենետիկի եւ Վիեննայի Միթիարեանները
սկիզբէն ի վեր առհասարակ գրաքառ եւ աշխարհաքառ ձեւերը
գործածած ըլլան, Կ. Պօլսոյ գրատոր լեզուին մէջ որ աւելի ճիշտ
հայելին է աշխարհաքառին, չառ հին ասեմներէ ի վեր գրաքառ եւ
աշխարհաքառ ձեւերը գործածուած են: Մենք նոյն իսկ Առձեռն
քառարանին մէջ չգտանք գրաքառ եւ աշխարհաքառ՝ բառերուն ո
ով գրուած ձեւերը, մինչդեռ որ ով գրուած ձեւերը կան Ու յետոյ՝
հակառակ Նուպարեան էֆ.ի կարծիքին՝ մեզի կը թուի թէ գրաքառ
եւ աշխարհաքառ ձեւերը այսօր չառ աւելի ընդհանրացած են քան
գրաքառն ու աշխարհաքառը, հետեւաբար սովորական գործածու-
թեան իրաւունքով ալ գրաքառ եւ աշխարհաքառ ձեւերը կ'արդա-
րանան այնչափ՝ որչափ իրենց բանաւոր կազմութեամբ:

Այս առիթով Նուպարեան էֆ. դիտել կուտայ թէ աշխարհաքա-
ռի մէջ արձագանգ բառը գ վերջատառով ուղղագրել սխալ է այլ
պէտք է գրել *ֆով*՝ արձագանգ: Նուպարեան էֆ. իր այս դիտո-
ղութիւնը կը հիմնէ զլիւսաւորաբար Վենետիկի Առձեռն քառարա-
նին վրայ որ արձագանգ գրաքառին զէմ նշանակուած է եղեր ար-
ծագանգ աշխարհաքառ ձեւը, Վենետիկցիներուն հեղինակութիւնը՝
աշխարհաքառի վերաբերեալ եւ զոտ լեզուաբանական խնդիրներու
մէջ շատ ապահով դատա՝ իշ մը չէ: Արձագանգ բառը չառ քիչ հայ
գաւառաբարբառներու մէջ պահուած ըլլալու է եւ մեզի անծանօթ
կը մնայ թէ Առձեռն քառարանը յօրինողները Պօլսոյ բարբառէն թէ
ուրիշ տեղէ մը առած են այդ արձագանգ գոր կերեւի թէ ուլած են
ուղղագրել այնպէս՝ ինչպէս ժողովուրդը կը հնչէ: Արձագանգին մէջ
ձ ին ծ ի հնչափոխութիւնը կը հասկցուի, բայց վերջատառ գ ին ֆ ի
փոխութիւն հայ լեզուին եւ գաւառաբարբառներուն համար անսովոր
ձայնաշարժում մըն է: Հայերէնի մէջ ն ի կը յաջորդէ միշտ միջակ գ.
զոր օրինակ՝ յանգ, գանգուր, զանգակ, կանգուն, հրահանգ եւ. արդ՝
նգ կրնայ հնչափոխութիւն նկ ի ինչպէս եղած է վանկ - վանդ, գանկ -
գանդ եւ բառերուն մէջ, բայց գ չի կրնար փոխուել ֆ ի (որ թա-
րաղածայն մըն է) եւ ըլլալ նֆ: Առձեռնի յօրինիչները թերեւս գ ին
երկատեսակ հնչումէն խաբուելով է որ ֆ ով ուղղադրած են արձա-
գանգին աշխարհաքառը, զի գ որուն հին հնչումն էր կ - ց, ժողո-
վրդական լեզուի մէջ մանաւանդ բառերուն սկիզբը շատ անգամ
պահած է իր հին հնչումը մինչ բառերու մէջտեղ ձայնաշարժուած է
k ի (բայց ո՛չ kե - ֆ ի): Այսպէս՝ շատ տեղ ժողովուրդը գեհ, զիտուն
բառերը կը հնչէ իբրեւ *guéd, guidoun*, մինչդեռ եգի, նոգի բառերը
իբրեւ *éki, hoki* եւ. Հետեւապէս ըստ իս՝ պատճառ մը չունինք ֆ ով
ուղղագրելու արձագանգը որուն արդէն այս վերջին ուղղագրու:

Թիւնը ընդհանրացած է, ուղիղ ըլլալու ատաւելութիւնը բերելով իր հետ:

Նուպարեան էֆ. խստօրէն կը ձաղկէ լեզուի խնդիրներու մէջ յատկախնդրութիւնը կամ յատկամոլութիւնը (purisme): Յստակախնդրութիւնը անշուշտ յանձնարարելի չէ երբ յատկամոլութեան կերթայ, եւ անոնք որ արդի հայերէնի ոգիին եւ լանոր յատակ լեզուական երեւոյթներուն նկատմամբ պիտակից կամ անգիտակից ազիտութեամբ մը կ'ելլեն սխալներ որոնել արդի լեզուին մէջ եւ ամէն ինչ չափել ձեւել հին հայերէնի յատուկ եւ խստօրէն քերականական օրէնքներով, լեզուին ծառայութիւն մը չէ որ կը մատուցանեն: Այսպէս անանդի յատկամոլութիւն էր Նաւրին բառին դէմ եղած խժրժումը, հւ ղեռ կան այս կարգէն լազմաթիւ օրինակներ: Գոր օրինակ երբեք բառին համար ասկէ առաջ ըսուեցաւ թէ առանց ոչ փոտականին ընկերակցութեան՝ չի կրնար բացասական իմաստ աւել, որով՝ սխալ է ըսել «լաւ է անազան քան երբեք», ուղիղն ըլլալով «լաւ է անազան քան ոչ երբեք»: Իրաւ է որ այս վերջին ձեւը լատագոյն է բայց արդի հայերէնի տեսակէտով առաջինն ալ սխալ չէ զի աշխարհարարի մէջ երբեք ինքնին կը բաւէ բացասական նշանակութիւն տալու առանց ոչի բնկերակցութեան: Եւ այս բառը միակը չէ որուն հին նշանակութիւնը այսպիսի եղանակաւ եւ որում կամ փոփոխութիւն մը կրած ըլլայ: Այսպէս՝ ծախելը զբարարի մէջ կը նշանակէ «սպառել, վասնել» մինչ աշխարհարարի մէջ «վաճառել» ձեռնակ՝ գրարարի մէջ «սպիտակ ձի», աշխարհաբարի մէջ միայն «սպիտակ» եւ: Ուղիղ պիտի չըլլար ուրեմն անանդի բժախնդրութեամբ այս բառերը իրենց արդի նշանակութեամբ գործածելէ զգուշանալ, բայց կան շատ պարագաներ ուր բանաւոր յատկախնդրութիւն մը ներելի, մինչեւ իսկ հարկաւոր է: Նուպարեան էֆ. անշուշտ ինքն ալ ցաւով կը զիտէ թէ մեր ներկայ լրագրութեան մէջ ինչքան աճած են լեզուական զեղծումները: Զգենք երկրորդական գրողները՝ նոյն իսկ յաճախ ատղանդաւոր զրոգներու եւ հրապարակադիրներու գրուածքներուն մէջ հազուադէպ չէ հանդիպիլ անքերականական ձեւերու, ուղղապրութեան սխալներու, չարադրութեան հաւեառաջութիւններու, երկզիմութիւններու, անձա՛հ ռաւկաբանութիւններու, եւ որոնք գրուածքին գեղեցկութիւնը մեծապէս կը խանդարեն: Գրողներ ունինք որոնք իրենց լեզուին քերականութեանը ընտելանալու համար եւ որոնց մեծագոյն մտահոգութիւնն ըլլալ կը թուի ամէնէն պարզ բանը բարձրօրէն զրական եւ բանաստեղծական ձեւերով արտայայտել, ճիշդ մը որ յաճախ կը ձախողի: Ուրիշներ ալ կան որ լեզուական զիտում նաւոր անտվորութիւններու եւ չեղումներու մէջ կարծես թէ կը փնտռեն ուրիշներուն չմանելու եւ բնատուր համարուելու հանգամանք մը, թո՛ղ այնպիսիները որոնց զործած սխալները պարզա-

պէս ազիտութեան արդիւնք են: Այսպիսիներու շնորհակալան զեղծումներուն դէմ եղած որեւէ դիտողութիւն, Արեւի կողմէն ըլլայ այն թէ ուրիշներու կողմէ, յատկաւ յայտնութիւն չէ, բանաւոր քննադատութիւն է:

Նուպարեան էֆ. իրաւունք ունի ձաղկելու Արեւի գրած աշխարհաբար: Անոգուտ յամառութիւն է տակաւին չգաղթել գործածելէ ի նմին վիճակի, ինչ իմիք, զնշաւ ածել եւի պէս գրաբար ասութիւններ: Բայց ինչ որ մեզի զարմանալի կը թուի, թունդ դրաբարեան Արեւին քանի մը տարի առաջ դէպի աշխարհաբար դարձ մը ընելէն ետքը՝ հիմա կրկին վերադառնալն է իր երբեմնի գրաբարախառն անհանդուրժելի աշխարհաբարին ինչո՞ւ արդեօք այս յետադարձը . . . :

Յովհ. ԳԱԶԱՆԵԱՆ

Տ. Ա. Մ. Ր. Ա. Լ. Ր. *

Թ

Երէցիկներ իբր շանթաւար ինկաւ թիկնաթոռին վրայ երբ Համբար զճոհական շեշտով արտասանելէ յետոյ Վերգինի անունը մեկնած էր տունէն:

Վայրկենական գլխի պոռոյտէ մը յետոյ այս նոր արկածը վտարելու համար նա փորձեց իր ոյժերն ամփոփել բայց չ'կրցաւ, վասըն զի շատ խիստ էր հարուածը, որ կուգար մի այնպիսի անձնաւորութեան կողմէ որ քսան մէկ տարիներ իր կեանքով անուցած էր եւ փոխարէն ստէպ արհամարհանք ու ծեծ կ'ընդունէր:

Մարտիրոսական համբերութեամբ ներած էր Համբարի ամէն աւարտքին, բայց այս անգամ ներումը իբրեւ հրէշային սրբապղծութիւն, Աստուծոյ կամքին եւ մարդկան օրէնքին դէմ իբրեւ դատապարտելի ոճիր մը ծանրացաւ իր դատողութեան վրայ:

Այն ժամանակ մունալով իր մայրական դերը, Վերգին անունին տակ իբրեւ եօթնագլուխ վիշապէ մը հալածուած ու պարտասեւալ մահկանացու՝ մտովին անիծեց յղութեան բոսկէն որով կեանք տուած էր իր անարժան զաւակին: Անէժքին հետ իր սիրտին մէջ տարօրինակ արագութեամբ շրջան կատարող արեան խառնուեցաւ հրէշային փափաք մը նոյն օրն իսկ արեւին մարեղէն առաջ Համբարի մահուան լուրն անելու սպասումով, ինչպէս նոր հարս մը պիտի սպասէր ամուսին իրիկուան վերադարձին:

Այս անմշակ եւ անուս կինը, հակառակ իր ընդունած թերի դատարարականութեան եւ պարզամիտ երեւոյթին՝ մտաւորական այնպիսի ոյժ մը ունէր որով ստէպ կը յաջողէր իր կարողութենէ բար-

* Տե՛ս Թիւ 13, էջ 322:

ձըր խնդիրներու մէջ արամարանօրէն դատելու, ինչպէս տեսանք զինքը վերջին անգամ Համբարի հետ կատարուած տրամախօսութեան առթիւ. եւ որպէսզի կարենար իր նպատակին հասնիլ՝ ամենէ տագնապալի պարագաներու մէջ կը թուէր միամտօրէն համակերպիլ իր հակառակորդի կամքին, եւ իր զէնքը կորուսող որսորդի մը նման կը թողուր որ իր համբակ ընկերը յոգնի եւ սպառէ փամփուշտները, յետոյ անոր հրացանն առնելով իր պահեստի փամփուշտներով կ'սկսի որսալ եւ տուրակը լեցնել:

Անմշակ բայց ուժեղ եւ առողջ միտքի այս բնական արթնութեամբ օժտուած երէցկիւնը 'իր ամուսնութեան օրէն միշտ յաջողած էր իր զօած ուղղութեան մղել եւ իր ուզած եղանակով վարել քահանան, որ բան գիտցողի հովերով սեղալու գերին մէջ վարպետ՝ սակայն իր վայելած ընդհանուր յարգանքէն չփացած օրուան մարդն ըլլալու համոզումն ունէր, եւ նոյն այդ համոզման հետեւանքով կը կարծէր առաւելութիւններ ունենալ առանց զգալու եւ առանց տարակուսելու որ իր ու կնոջ միջեւ տիրող այս համեքաշուութեան կամ կատակերգութեան վարիչ հեղինակութիւնն էր երէցկիւնը. բայց կային պարագաներ ուր կինը վճռական եւ անողոք էր, նա մէկ խօսքով, մէկ բառով, այո՛ կամ ո՛չ՝ կը կայծակէր ամուսինը:

Ձաւակին կողմէ տրուած վերջին հարուածին յանկարծական տուրուրութեան թուլնալէն յետոյ մայրն զգաց որ իրմէ շատ աւելի զօրեղ, իր ամուսնէն շատ աւելի թանձր ըմբիշ մը ունի իր գէմ, որ կ'սպառնար մէկ անգամէն զգետնել զինքը, թէ՛ այլեւս ուշ էր այդ ըմբիշը նախապէս ջլատելու եւ ըստ այնմ կապկապելու համար միջոցներ հնարել, ու խեղճ կինը լացաւ:

Ոնեղճ ըսի՝ վասնզի ինքն ալ սիրած էր ու խելք ունէր, ինքն ալ մեծ դժուարութիւններէ յետոյ կրցած էր ամուսնանալ իր սիրածին հետ. նա որ խելացի է ու կը սիրէ՝ այնպիսին չ'կրնար կամ չ'ուզեր չար գործել, այս կարգի էակներ մոլեռանդութեամբ միայն կ'ապականուին, վասնզի, ինչպէս շատ անգամներ ըսած եմ, մոլեռանդութիւնը մարդկան անասնացումն է ու միւս բոլոր մոլութիւններու գլուկը բանայ:

Ոնեղ ու սէր, բնութեան հիմնած այս մեծ դպրոցին աշակերտներն ընդհանրապէս բարութեան առաքեալներ կ'ըլլան շնորհիւ կրթութեան, զարգացումն անոնց թոքներ կուտայ որով ընկերութեան մթնոլորտը կը մաքրեն: Ինչ որ է լաւ մշակումն ազնիւ ծաղիկներու համար՝ նոյնն է զարգացումը ի բնէ ընդունակութեամբ օժտուած մարդկային էակներու համար. շնորհիւ մշակման՝ ծաղիկները զրախտ կը չինեն, շնորհիւ զարգացման՝ սիրտի տէր ու խելացի մարդիկ ընկերութեան երջանկութիւնը կ'ապահովեն, բայց ասոր հակառակ բնութեամբ թունաւոր բոյսերու մշակումը ապարդիւն է եւ ստէպ վտանգաւոր. անձրեւն ապառաժին վրայ եւ

արեգակը մնայուն ջուրերու մէջ ծաղիկ չ'են հասցներ, հոն մա-
մուռներ միայն կը գոյանան որոնք փտելով օդը կ'ապականեն:

Այս բնական օրէնքին հետեւանքով պիտի հաւատանք թէ չա-
րիքն ալ ստեղծագործութեան հեղինակութիւնն է, եւ ասով պիտի
մեղանչենք անշուշտ բնազանցական վարդապետութեան դէմ որ կը
քարոզէ թէ Ստեղծող Ոյժը բարիք միայն կարողարէ. մէկ խօսքով
պատասխանելու համար այդ հոյակապ վարպետներուն ես կ'ըսեմ
թէ անոնց նայուածքն իրենց երեւակայութեան սահմանին մէջ մի-
այն չըջաններ կը կատարեն ուր կը տեսնին ինչ որ կը փափաքին
տեսնել. թող անցնին սահմանը ու երկրի տարածութեամբ եւ
կեանքի ծաւալով չափեն ամեն բան, եւ ահա պիտի տեսնեն թէ ա-
մեն բոյս վարդ չխոստանար, թէ ամեն խօսուն արարած մարդ չէ,
թէ ծաղիկ ու մարդ բիւր խնամով ու մեծ զոհողութիւններով կը
հասնին կատարելութեան, թէ վերջապէս աշխարհ չէ այնպէս ինչ-
պէս կ'երեւի ըլլալ իրենց սահմանափակ երեւակայութեան մէջ ...:

Ուրեմն լքել ծաղիկն անմշակ՝ ասիկա աններելի պարտադան-
ցութիւն է, վասնզի հողը պիտի դադրի պարտէզ ըլլալէ. թողու-
մարդն առանց զարգացումի՝ ասիկա ոճիր մ'է, վասնզի ընկերու-
թիւնը չպիտի օգտուի իր ազնիւ անդամներէն:

Խեղճ կինը լացաւ եւ իր արտասուքն իրեւ կենսատու բաւա-
սանով մը օծեց իր վշտալի սիրտը եւ այսպէս, երեւակայեալ դժ-
բաղդութիւնը տակաւ կորսնցուց իր կշիռը. մտածեց թէ կնոջ մը
պէտքն անհրաժեշտ է զաւակին փրկութիւնը ապահովելու համար՝
ինչ հոգ այդ կնոջ անունը կամ ծագումը, բաւական է որ կինը
ըլլար համեստ, գեղեցիկ ու խելացի, բայց ասոր հակառակ քանի
որ Վերդին մը եղած էր ներկայ չարիքին բուն հեղինակը՝ ինչպէս
հանդուրժել նոյն այդ աղջիկն իբրեւ փրկութեան հրեշտակ ըն-
դունիլ իր տան մէջ. ահա հոս այս պարագային մէջ աւելի յստակ
կ'երեւի ամենէ ընտիր մայրերու յիմարութիւնը, ատել կինը զոր
իւր զաւակը կը սիրէ, մեծարել հարսը զոր այդ զաւակը չսիրեր
Բայց որովհետեւ արեւն չարիքի քարիք մը կը ծնի ու երէցկիւնը
այս կուռ հաւատքով զինուած կը ձգտէր կեանքի փորձութիւննե-
րուն դէմ մաքառիլ՝ համակերպեցաւ զոհողութեան, սրբեց արտա-
սուքը եւ անկերպարան յոյսի մը տակ ժպիտ ի շուրթ նստաւ զը-
րասեղանին առջեւ ու նամակ մը գրեց Տէր Հօր հասցէին՝ ժպիտին
յաջորդեց հառաչ մը այն բապէին՝ ուր իր ստորագրութիւնը կը գը-
նէր ճակատագրին տուն տուած տողերուն տակ:

Այդ միջոցին Ս. Առաջնորդը չնայելով իր օկարոքեան ննջա-
սենեակին մէջ աւագերէցին հետ եկեղեցական կարեւոր խնդիրնե-
րու վրայ կը խորհրդակցէր, այս երկու անձնուրաց հովիւներ իրենց
յաւթոսնական արտունջներու քաղուածքով մը կը մտածէին խո-
տորեալ հօտին բարւոքման միջոցներ գտնելու. թէ ժողովուրդը

այլ եւս չէ այնպէս ինչպէս էր առաջ, թէ արեւմտեան բարքերու մուտքը սկսած էր քայքայել հասարակաց հաւատքն ու պատիւը, թէ դպրոցներու մէջ ոտար լեզուներու ուսումը գայթակղութեան հիմերը կը գնէր, թէ կիները պերճանքով ու տղաք զլխէ ելած՝ այլեւս իրենց մեծերու հանգէպ ամօթ ու պատկառանք ոտնակոխ կ'ընէին, թէ ամուսնութիւն եւ ծնունդ կը նուազէին, բնականօրէն մահացու ցական ալ վտիտ կը մնար, ժողովուրդը տակաւ կը պաղէր հկեղեցիէն եւ այս բոլորին հետեւանքով եկեղեցւոյ պայծառութիւնը ապահովող հասոյթը չէր համապատասխաներ ծախքին:

Սրբազանը սիրտին խորերէն ցաւ կը յայտնէր որ իր հոգեչունչ քարոզներն օրէ օր անազդեցիկ կը մնային, իսկ աւագերէցը ոչ այնքան յուստեա՝ իր անասան հաւատքը կը յայտնէր Ամենակարողին մարդասիրութեան սրով Սրբազանը խրկուած էր իրբեւ ճշմարիտ առաքեալ մը՝ մոլորեալները դարձի բերելու, իրբեւ քաջ հովիւ՝ իր հօտն արածելու, իրբեւ բարի ու կորովի նաւագետ՝ ջերմեռանդ հաւատացեալներով լեցուն նաւը լեռնաձեւ կոհակներէ փրկելու համար:

Ամեն անոնք որ ծոյլ են, անգործ ու մոլի՝ միշտ անցեալը կը յիշեն, անցեալը կ'ողբան առանց գոնէ մտածելու որ անցեալին մէջ ալ ծոյլն ու մոլին դատապարտուած էին անօթի մեռնելու, կամ մուրալու, կամ գողնալու:

Անցնինք այս տեսարանէն:

Առաջնորդարանին բարապանը դուռը զարնելէ եւ մտնելու հրամանն առնելէ յետոյ աւաղերէցին նամակ մը յանձնեց. Տէր Մընակ իր հասցէին տակ ռիպոդակլակ բառը կարդաց ու ճանչնալով գիրը սկսան ձեռքերը զողալ. բացաւ նամակը եւ զայն կարդալու միջոցին՝ Սրբազանը տեսաւ անոր դիմագիծերուն այլայլումը եւ հարցուց:

— Ի՞նչ կայ, Տէր Հայր:

— Արկածներու ամենէ աղէտալին:

— Ինչպէ՞ս:

— Կարգացէ՛ք, Սրբազան, հս ձեռնէ ոչինչ կը պահեմ, ձեր սըրբութիւնը թո՛ղ ըլլայ ինձ դատաւոր:

Առաջնորդը նամակին վրայ նայուածք մը յարելով գոչեց:

— Ուրեմն տըրացու Համբար դեռ չէ՞ մոռցած այն աղջիկը:

— Ինչպէս կը գրէ ձեր խեղճ աղախինը . . .

— Եւ դուք պարտաւոր էք գնալ անձամբ աղջկան ձեռքը խընդրելու:

— Ինչ որ կը պահանջէ մեր անարժան տիրացուն . . .

— Դեհ մի անցընէք ձեր սիրտէն, այս ալ Աստուծոյ կամքն է, աղօթենք որ վերջը բարի ըլլայ:

Որքան տաքնապը բուռն էր աւագերէցին համար՝ այնքան առաջնորդին վրայ տարօրինակ ազդեցութիւն մը կը գործէր նամակին պարունակութիւնը իր ակնոցներուն տակէն աչերը կը փայլէին եւ ճակատին խորշոմները կը պարզէին ներքին գոհունակութեան զրոշմը, բայց Տէր Մնակ չէր կրնար տեսնել այդ երեւոյթը, վասնզի նամակի ոգին լափող տենդով մը համակած էր զինքը՝

— Դո՛նէ գեղեցիկ է սիրուհին, որու յիշատակէն չկրնար անցնիլ մեր որդեակը՝ հարցուց Սրբազանը միշտ իր նայուածքը նամակին յարած։

— Կարծեմ տեսած էք զինքը . . . :

— Մ'հայո, մէկ անդամ միայն երբ սպառնացայ զինքը հիւանդատուն դնել, այն օրէն տարիներ անցան ու ոչինչ կը յիշեմ այժմ . . . :

— Ի՛նչ պարտիմ ընել, Սրբազան Հայր, Թ'նչ կը խրատէք ինծի, ձեր կոչումը, ձեր իմաստութիւնը ինէ շատ աւելի ձեզ մօտ դատած են Աստուծոյ օթոթին՝ ինչպէ՞ս վտարել զգաղղզութիւնը . . . :

— Համակերպիլ Աստուծոյ կամքին, տեսէք, արդէն բարեպաշտ երէցկիներ հաւանութիւն տուած է. ես չեմ կրնար զգաղղզութիւն կոչել եղածը, ընդհակառակը այս ամուսնութեամբ մեծ երջանկութիւն մը կը զօւշակեմ այժմէն ձեր տան շնչաւոր զարդերու վերաբերումով, որովհետեւ ուղղակի Հոգին սուրբ ձեզ ներշնչեց . . . :

— Ուրեմն, Սրբազան, կ'ուղէք որ ես եւ իմ զգաղղ լծակցուհիս զիջանի՞նք մինչեւ այն ստորնութեան՝ որու կը մղէ մե՞նէ ծընած որդին, գնալ աղջկան ոտքին . . . :

— Ահ, ո՛չ, ատիկա ծանր է, կ'երեւի թէ երիտասարդը անգիտօրէն պատշաճութեան սահմաններն անցած է իր սիրեցեալը մեծարելու համար . . . հանդարտեցէք, Տէր Հայր, ու մտածենք քիչ մը . . . :

Մտածելու պէտք չունէր Սրբազանը, վասնզի նամակին ընթերցման հետ իր հոգին ալ ներշնչուեցաւ մի այնպիսի յոյսով՝ որու նմանը չպիտի ճառագայթէր անշուշտ եթէ Քահանայապետական բարձութեն ուղարկեալ օրհնութեան կոնդակ մը եղած ըլլար խորհրդաւոր նամակը։

Քիչ յետոյ առաջնորդը նորէն հարցուց՝

— Ո՞վ է աղջկան հայրը։

— Ոսկերիչ մ'է։

— Անո՞ւնը։

— Շիտակը ես ալ չգիտեմ, բայց մականունով Ընծայեան կը կը կոչուի։

— Լա՛ւ, այդ քրիստոնեան ինծի խրկեցէք . . . բայց կեցիք, աւելի յարմար է որ իմ կողմէ իրեն հաղորդէիք ծրագրուած ամուսնութեան աւետիսը ըսելով . . . :

— Թէ՞ . . . :

Եւ Սրբազանը յանկարծ իր թեւերը պարզեց եւ աչերը ձեղու-

նին յարելով գոչեց. Որքան հրաշալի են ցուցանքներդ, ո՛ր երկր-
նաւոր, թագաւոր, զիշերուան տղեղ երազս այժմ անա փառաւոր ու
ցնծալի գործով մը կը կատարուի . . . գացէ՛ք, Տէր Հայր, անմի-
ջապէս, Ընծայեան բարեպաշտին աւետել որ իր դատեր նշանտուքի
ինչպէս եւ յետոյ պատկի արարողութիւնը ես անձամբ պիտի կա-
տարեմ, թէ իմ ձեռքով պիտի յանձնեմ նշանի մասնին . . . :

— Ա՛հ, Սրբազան, գոչեց Տէր Մնակ անպատում ուրախութեամբ
առաջնորդին լանջն իյնալով. դուք Լուսաւորիչ մէք ստուգել որ
իմ զաւակի փախաքածէն չատ աւելի շուքով կը հանդիսաւորէք ար-
արողութիւնը . . . մի՛ յոգնիք աւելի, կաղաչեմ, մնացածը կը
հասկնամ . . . :

Ու մեր այս պատուական հայրերը ջերմագին խնդակցութեամբ
ողջագործուելէ յետոյ Տէր Մնակ ժամարարի խօսքը քաշուեցաւ
եւ հոն նամակ մը գրեց իր սիրեցեալ լծակցուհւոյն օրուան հը-
րաշքը աւետելով:

Շարունակելի.

Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ՀՈՂԱԿԱՒՈՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Բոլոր անոնց որ կատուները կ'սիրեն
ՔԱՐԳՄԱՆԻՉԷՆ

Յիշ կենդանիներ այնչափ հակընդդէմ կարծիքներու առարկայ
եղած են որչափ կատուն. Մինչդեռ ոմանք մինչեւ ամպերը կ'արած-
րացնեն զայն եւ անոր մէջ կ'տեսնեն սիրունութեան եւ ազնուու-
թեան օրինակ մը, ուրիշներ խորունկ ատելութիւն մը կ'անուցա-
նեն անոր դէմ, եւ կամ գոնէ բացարձակ անտարբերութիւն մը ցոյց
կուտան: Սակայն, անկեղծ ըլլալու համար պէտք է ըսել թէ կա-
տունն վրայ հիացողները չատ փոքր թիւ մը կ'կազմեն. բազմա-
մամբ, մանաւանդ անոնց որոնք կ'հիանան անոր օտախն՝ շուրին
վրայ. Բայց անոնք որ ճշմարտապէս կ'սիրեն կատուն, մինչեւ խան-
դափառութեան կ'տանին իրենց սէրը, եւ այս կերպով, անոր նկատ-
մամբ, յայտնուած գործին ամբողջական գումարը թերեւս չատ ա-
ւելի մեծ է քան շուրի մասին ցոյց արուած համակրութիւնները:
Երկուքն ալ՝ սակայն՝ ունին իրենց կատաղի պաշտպանները եւ հա-
կադակօրդները. Մասնաւորապէս կատուները ունեցած են հոչա-
կաւոր բարեկամներ եւ հոյակապ պաշտպաններ:

Կատուները բարեկամ հոչակուող կիներու մէջէն պէտք է մա-
նաւանդ յիշել Միսթուօի դքսուհին եւ իր Սեզալի կատուն, Պուեթ-
նի իշխանուհին, Տիկ. Միշլէն, Մանմախօսի կինը որուն կա-
տուն սեղանին վրայ կ'ճաշէր օսկիէ պնալի մը մէջ:

Մառի Լեցինսքա, Տիկ. Ռէքամիէ՝ իր Տօրօփէ անուն էգ կատուով, Տիկ. Տէպօստ-Վալօու, Տիկ. տը Լէտիկիէն ուր ի յիշատակ իր Մեկնին անուն էգ կատուին փառաւոր շիրիմ մը կանգնեց, սեւ մարմարէ դա-
գաղ մըն էր ասիկա որուն վերեւը սպիտակ մարմարէ բարձի մը վրայ կ'հանգչէր սեւամազ էգ կատու մը. պատուանդանին աջ ու ձախ կողմերը քանդակուած էին Մեկնին նուիրուած արձանագրու-
թիւններ:

Տիկ. Տէգուլիէն՝ Վիվօն մարաջախտին շանը մահուան վրայ ող-
բերգութիւն մը գրեց որուն ղերակատարները կատուներ էին. տե-
սարանը կ'անցնէր Բարիլ՝ Տիկ. Տէգուլիէնի տան տանիքին վրայ:
Կատուներու բարեկամ ճանչցուած են նաեւ զանազան քաղա-
քագէտ անձնաւորութիւններ, որոնց ամենէն նշանաւորն է Ռիչլիէօ:
Պատմութիւնը պահած է անունները այն կատուներուն որոնց հա-
մար մասնաւոր գուրգուրանք մը ունէր մեծանուն կարգինալը, ինչ-
պէս Յեղիմաո՝ ղեղնագոյն մազերով, Կագեթ՝ հանդարտ ու խոհա-
կան, Լիւսիֆեո՝ կուպրի պէս սեւ, Լօդօխաֆա՝ բոլորնիական էգ կա-
տու մը, Բիլաւ եւ Թիւպէ՝ հեղահամբոյր եւ իրարու հետ շատ սի-
րով երկու կատուներ, Սոււրիգ՝ գողար ու փաղաքուշ, Սեռքօյե,
Ռիւպի, Ռաֆան եւ Բեռլիւֆ Ռիչլիէօ մեռնելու ատեն թոշակ մը
սահմանեց իր կատուներուն:

Կարգինալը կը շահագրգռուէր նաեւ ուրիշներուն կատուներով,
ինչպէս կ'հաստատուի հետեւեալ մանրադէպով զոր կ'պատմէ Թալ-
ման. «Պուառօպէն ուր մը Օր. տը Կուռնէյը տարաւ Ռիչլիէօ կարդի-
նալին ուր հինաւորեց բառերով շնորհաւորեց զինքը: Օրիորդը տե-
սաւ որ կարգինալին սիրտը խնդալ կուզէր. «Կ'իսնդաք խեղճ պա-
ռաւին վրայ, ըսաւ. բայց խնդացէ՛ք, մեծահանճար տէր, խնդացէ՛ք,
պէտք է որ ամէն մարդ գուարճութիւն հայթայթէ ձեզ» կարգինա-
լը յանկարծակիի եկած այս պառաւ աղջկան ներկայութենէն, նե-
րողութիւն խնդրեց անկէ, եւ Պուառօպէնի դառնալով ըսաւ. «Պէտք
է բռն մը ընել Օր. Կուռնէյի համար. փեց հարի ր Ֆրանքի տարեթո-
շակ մը կ'կապեմ իրեն» — Բայց ծառաներ ունի, ըսաւ Պուառօպէն,
որոնց մէջ կ'գտնուի մասնաւորապէս Օր. Ժամէն, Ամատիա Ժամէ-
նի պիտակը. — Տարեկան յիսուն ոսկի ալ անոր կուտամ, յարեց
կարգինալը: — Կատու մըն ալ ունի, աւելցուց Պուառօպէն. — Քսան
ոսկիի թոշակ մը կուտամ անոր, պատասխանեց նորին պերճափայ-
լութիւնը: — Բայց Սրբազան Տէր, կատուն այս օրերս ձագ բերաւ,
ըսաւ Պուառօպէն. Կարգինալը տասը Ֆրանք ալ աւելցուց ձագերուն
համար:

Քօլպէն մեծ հաճոյք կ'ըգար երբ կատուները վազվելով կ'խա-
ղային իր աշխատութեան սենեակին մէջ:

Բանաստեղծներուն եւ զրագէտներուն մէջ մասնաւոր պէտք է
փնտռել կատուներուն ամենէն անկեղծ բարեկամները, որքան հը-

նութեան՝ նոյնքան մեր օրերուն մէջ, Ամբողջ հատոր մը կարելի էր լեցնել յեղեղով միայն անոնց ամէնուն անունները, սկսելով այն լատին բանաստեղծէն որ իր վաղրախայտ էզ կատուն կ'ըլարդարէր մարդարայեւ ոսկի մանեակով մը, մինչեւ Թասօ, որ հնչեակ մը ձօնեց իր կատուին խնդրելով անկէ որ փոխ տայ իրեն իր աչքերուն լոյսը, ինչ որ շատ օգտակար կրնար ըլլար իրեն, որովհետեւ գրելու համար պէտք եղած մոմին զրամը անգամ կը պակսէր իրեն:

Ժօաքիմ տիւ Պէլէյ, Բարիզի կանոնիկոսը, շատ սիրուն ոտանաւորներ գրած է իր Պէլօ անուն կատուին վրայ:

Շաթոպրիան չափազանց սէր մը ունէր կատուներուն համար: Իր բարեկամներէն մէկուն կ'ըրէր. «Կ'սիրեմ կատուին մէջ այն անկախ եւ զրեթէ ապերախտ նկարագիրը որով անկախ ո՛չ մէկուն չի կապուիր, ինչպէս նաեւ այն կարողութիւնը որով անկախ կ'զգայ սալօններու եւ իր ծննդավայր տանիքներուն միջեւ եղած տարբերութիւնը. եթէ շոյեա զինքը՝ կոնակը կուռեցնէ՝ բայց այս շոյանքէն ֆիզիքական հաճութեամբն է որ կ'զգայ եւ ո՛չ թէ, ինչպէս շունը, միամիտ գոհացում մը՝ սիրելու եւ հաւատարիմ ըլլալու իր տէրոջ որ ոտքի հարուածներով կ'յայտնէ իր շնորհակալութիւնը: Պիւֆօն շատ անիրաւ գտնուած է կատուին նկատմամբ, ես կ'աշխատեմ վերահաստատել անոր պատիւը, եւ կ'յուսամ օրուան փնտռուած կենդանին ընել զայն:»

Վիգթօր Հիւկօ սիրական կատու մը ունէր՝ Շանուէն անունով. որ ազատ մուտք ունէր բանաստեղծին Ռուանալ հրապարակին վրայ ունեցած տան մեծ տալօնին մէջ: Անկախ փառաւոր կերպով կ'բազմէր բոսորագոյն զիպակէ ամպհովանիի մը տակ եւ վեհափառօրէն կ'ընդունէր վարպետին բարեկամներուն մեծարանքները:

Մէրիմէ կատուին վրայ խօսելով կ'ըսէր. «Ո՛րչափ խելացի է ան. մե՛ղք որ այնչափ ալ զիւրազրգիւ է:» Եւ ժամերով կը խօսակցէր կատուին հետ:

Կի տը Մօրասան կ'հաստատէր թէ «կատուներու գաղջ եւ թըրթռուն մորթին տրուած շոյանքէն աւելի փափուկ, աւելի նուրբ զգայութիւն» կարելի չէ երեւեակայել:

Պօտլէս, կատուներուն մեծագոյն բարեկամներէն մէկը, անոնց վրայ գրած է իր շատ ծանօթ հնչեակներէն մէկը:

Թէն ինքն ալ նկարագրած է իւր մեծ բարեկամները, իր սիրական կատուները՝ քանի մը դմայելի հնչեակներու մէջ որոնք իր մշտնօրէններուն միայն ծանօթ էին եւ որոնք իր մանչն ետքը հրատարակուեցան:

Սէնթ-Պէօլ հռչակաւոր քննադատը, կ'ըսէ ֆէլիքս Տիւքէսնէլ, Բօլեմօն անուն վագրախայտ մորթով հիանալի կատու մը ունէր զոր շատ կ'սիրէր եւ որ արձակ համարձակ կ'եղէր կ'մտնէր վար-

պետին աշխատութեան սենեակը, մերթ իր թաւամաշ ճապոնկ քա-
մակը երկնցնելով ապրին անդին գրուած գիրքերով գէզերուն մէջէն,
մերթ իր ջղուտ պոչովը օդը ծծելով եւ իր ծալութեան հեշտանդ-
ներուն մէջ հազիւ կէս մը բանալով իր սակիզոյն կանաչ խոշոր ու
կտր աչքերը:

Բնադատին փաղաքուշ սաստերուն կ'ապտասխանէր ան իր խոր-
գուններով, բայց իր լաւագոյն գողանքները՝ կ'փերայաէր ոտներն
մէկ բարեկամին, Թէօֆիլ Կօթիէի որ իր կարգին կոտուներու ճշմարիտ
թովիչ մը եղաւ: Բօշեմօն անոր մօտենալը տեսնելուն պէս կ'սկսէր
ջղածգօրէն զողալ եւ տենդաւար չարժուածով մը կուգար խելօքիկ
մը մեղկօրէն կ'փռուէր անոր լայն ձեռքին տակ, կ'անակը ուսնցը-
նելով եւ կամ օձի նման անփակնալով, չարունակ ինքն իր վրայ
դռնալով՝ անոնց երբեք յոգնելու իբր թէ մագնիսական հպումի
մը քնեածութեան ենթարկուած ըլլար: Կ'ապտուի թէ օր մը Բօ-
շեմօն իր տէրօջ տունը էգ կատու մը բերաւ որուն անշուշտ հան-
դիպած էր մերձակայ տանիքի մը վրայ եւ որ կսկկոր ու լեցուն
մէջքով՝ Սէնթ — Պէօփի աշխատութեան սենեակին մէջ ցնկնեց: Ե-
տէ խորթ մօր մը պէս ձգեց փախաւ, երեսի վրայ թողնով իր ձա-
գերը որոնք ծծակով մեծցան: Այս ձագերը վեց հատ էին որոնք ա-
մէնքն ալ ապրեցան եւ բաժնուեցան զբացիներուն եւ շատ օրեր
Մօնթարնաս փողոցի թիւ 11 տան պեանայարկի պատուհաններէն
մէկուն վրայ կախուած կ'տեսնուէր նշանատախտակ մը հետեւեալ
արձանագրութեամբ. «Հոս կ'գտնուին փոքրիկ կատուներ որոնք
փափաքողներուն պիտի որուին՝ այն պայմանով որ սիրեն զանոնք
եւ խոստանան խնամ տանիլ անոնց »

(Մնացեալը յաջորդիւ)

Թարգ. Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԳ

HENRI CAUPIN

Լ Ի Ա Ք Ա Ղ

ՄԵՐ ԿԵԱՆՎԷՆ

✦ Պատ. Բազ Ժողովն յաջորդած է
Տնտես. Խորհրդոյ մը կազմութիւնն փոքր-
լուի հանելու, և այս մասին արժանի է շը
նորհաւորութեան: Նորընտիր Տնտես. Խոր-
հրդոյ անդամներն են՝ Մեծ Տիարք Յով-
հաննէս Զաքարեան, Խոսրով Նիւրեմ, Ա-
ւետիս Աւետիքեան, Յակոբ Հարէնց և
Յարութիւն Պահարեան: Նորընտիր Տըն-
տեսական Խորհուրդն հրաւիրուած էր
անցեալ երկուշաբթի օր իր առաջին
նիստն ու զիւսնն կազմելու:

✦ Պատ. Ռատում Խորհուրդն 1906-
1907 որդեգրութեանց հետեւեալ ցանկը կը
զրկէ մեզ ի հրատարակութիւն: Տիկնայք
Այրի Տիկ. Ս. Աւետիքեան 2 սանուհի Ա.
Համբարձումեան 2, Իլ. Փափագեան 1,
Տիարք Գ. Արիանեան 1, Գլ. Փափագեան

1, Մ. Գոգոմողեան 1, Մ. Նուկարեան
1, Գ. Շէրպէտեան 1, Պ. Սիւրիանեան
1, ընդամենն 11 Սանուհի և Սան, գու-
մար մէն մի Սանի կէս Յսմ. ոսկիէ 51/2
0 Ո.

✦ Մեր ընթերցողներուն ուշադրութեան
կ'յանձնենք Պարթիս մէջ տնտեսին հը-
րատարակեալ Էփրատլի Ամերիկեան
կեանքի ապահովագրական ընկերութեան
չըջարեթականին վրայ որով այս անգամ
անոր Իլմիրի ներկայացուցիչութիւնը կը
յանցնուի Տիարք Լ. և Լ. Վարպենեանի:
Էփրատլի նման հսկայ ընկերութեան
մը անվիճելի ու անբաղդատելի առուե-
լուկիւններն, անշուշտ պիտի գիտնան
դնահատել մեր ընթերցողները և տարա-
կայս հոնիսք Եւ նախապատուութիւնը
անոր պիտի տան:

Թմբաղի - Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ ✦ Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՇԵԱՆ

ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂ

ՃՈՒ ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁՄԵՌՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆՆԵՐՈՒ

Շրջագգեստուցուներ բոլորովին Քանօնէ եւ Բիսէ եղած
ՆՈՅՆՊԷՍ՝

ԲՈՒՐԴԷ ՊԼԱՆՔԷԹՆԵՐ ՍՈՒՇԱՄՊԱՆԵՐ
ՅԱՆԷԼԱ, ԳՈՒԼՊԱ, ԹԱՇԿԻՆԱԿ, ՀՈՏԵՂԷՆ, ԵՒՆ. ԵՒՆ.

ՄԵԾ ԳԱՐԵՋՐԱՏՈՒՆ

ՊՈՒՏԱԲԷՍԹ

ԴԱՒԱԲԸ ՔԻՍԵՆ 4 ՄԷԹԱԼԻԿ

Պատիւ ունինք ձերնայանել մեր բաղնաթիւ յաճախորդներուն թէ
քարտի վրայ մեր Պոստաբեր գործընտան մէջ գործածուած Սրիւ
պրօքի համբաւած գործընտան զինք, բուն գործարանէն եկած արտօ-
նութեան համեմատ, գույքը 6 մէթալիկէն իջած է 4 մէթալիկի:

Մեր յաճախորդները 4 մէթալիկով գույքը մը գործընտան հետ պի-
տի ունենան նաեւ ալլադան եւ համեղ մեղեքներ:

ԱՌՈՒՆ ՓԱՓԱՅԵԱՆ ԱՐԱՆԱՍ ՏԻՄՈՒՈՒԼՈ

ԿԱՏԱԿԻՆԵՐԳԻ

Մ Ո Ղ Ի Է Ր Ի

ԹԱՐԴՊԱՆՍՅ

ՄԵՄԲՐՈՒ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԳԻՆ 330 ՂՐՈՒՆԵ

Կեդրոնաւորի — ՄԵՄԲՐՈՒՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Ռ. Յ. Գ.

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Կ. ՆԱՒԱՍԱՐԴ

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P XENOPOULO & C

ՄԵԺ ԿԱՃԱՌԱՏՈՒՆՔ ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂԻ
Բ. ԳՍԷՆՕԲՈՒԼՕ ԷՆՆ

3 11 0 0 2 1 4 11 3 1 6

Տոշյադրութիւն

ԳԱՐՆԱՆ ԵՒ ԱՄԱՌՈՒԻԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՈՒ

ԳԼՈՒԽ ԵՄԻՆԻ ԵՐԵՄԻԱՅԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԻԿԱՆ ԴՊԱՐՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

שִׁיר הַיָּם

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

L. ԵՒ L. ԿԱՐՊԵՏԵԱՆ